

Retg Giatgen d'Aragón (1208–1276)

Il monarc e ses quatter pajais al vest dal Mar mediterranean

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Da chalanda favrer 1208, a Montpellier, oz chapitala da la regiun franzosa da Languedoc-Roussillon, è naschi prinzi Giatgen, figl ed ertavel da retg Pieder d'Aragón (1176–1213). Quest è vegni mazzà en la terrada da Muret sper Tolosa (oz Toulouse/França), batti dals «cruschads» franzos clamads dal papa cunter ils «eretics» da lezza regiun. Retg Giatgen perencunter è mort d'ina greva malsogna, cun 68 onns, a València, chapitala d'in reginam ch'el sez aveva fundà, cun ina constituziun ch'el aveva engirà da respectar e ch'el ha adina respectà.** La dischlocaziun da Montpellier a València simbolisescha il fatg che la curuna d'Aragón aveva spustà ses center da gravitad davent da l'intschess occitan encunter sid. Il retg ha promovì la participaziun da las corporaziuns als organs da ses differents stadis, ils reginams d'Aragón, Mallorca e València sco era cunzunt ils contadis da Catalogna. L'istoricher bernais Werner Näf (1894–1959) scriva: «En mintga regiun istorica furmavan la noblezza, il clerus ed ils vischins in parlament corporativ, organ politic che steva en fatscha al retg. Uschia, en il 13avel tschientaner, han sa sviluppad ils dus pols fixs da la vita statala, numnadmain la monarchia e las corporaziuns» (1). I vala la paina da sa profundar en la vita da quel retg che ha manà la vieuta decisiva en il svilup da l'Aragón e dals trais Pajais catalans, tant pli che quels quatter stadis existan anc adina sco regiuns autonomas da Spagna.

Cruschada en il Mezdi da Frantscha

Luffanza da Giatgen, prinzi ereditari e lura retg minore, ha sa splegada sut l'ensaina dal conflict tranter il contadi da Tolosa ed ils invasurs franzos. La «patria tolosana», da linguatg occitan («langue d'oc»), sa differenziava culturalmain da Frantscha. En la societad tolosana regeva la toleranza religiusa visavi ils gidieus, sco era visavi ina cretta nova vegnida da l'Italia e che la Baselia catolica resguardava sco eretica. Ils aderents da lezza religiun avevan num «catars», ord in adjectiv grec che vul dir «net, pur»; dalonder il pled tudestg «Ketzer». Ils catars eran persvas ch'il mund material saja ovra ed imperi dal diavel: «I refusavan la lètg sco insatge tschuf e disgustus che cuntinueschia il reginam dal satan» (2).

I furmavan ina minoritad da la societad tolosana, ma ins respectava lur rigurusedad morala. Era cont Raimund VI (1156–1222) tolerava ils catars. Il papa l'ha scommunitgà 1207 ed ha proclamà 1208 ina cruschada encunter il catarissem. «Questa guerra da religiun, sco tuttas, è stada ordvart crudavla; sco tar tuttas sa maschadavan motivs politics e materials dubius. Il papa aveva offert sia proteccziun speziala a retg Filip da Frantscha [1165–1223]; lur ha'l autorisà ils participants da la cruschada ad occupar ils bains dals eretics (...). Quai deva via libra a mintga sort d'aventuriers e d'abus. Tranter ils aventuriers resortiva il manader da la cruschada, Simon [cont] da Montfort [-l'Amaury], signur pitschen da l'Île-de-France (...). Ins na po sa profundar en l'istorgia da lezza guerra orribla sense s'indignar en fatscha als mazzaments (...) ed a las devastaziuns e sblundregiadas sistematicas (...). Simon leva (...) expropriar tuttafatg il cont da Tolosa e tschels baruns da la regiun e dominar sez en stretga relaziun cun il retg franzos (...). Retg Pieder ha lura sa declerà protectur dals baruns inculpads e da la citad da Tolosa» (3). 1213 è'l mort a Muret. Pir 1242 ha cont Raimund VII da Tolosa (1197–1249), figl e successur da Raimund VI, «manegià ch'i saja il mument da s'engaschar a moda decisiva. El ha savì far alianza cunter il retg da Frantscha, cun il duca da Bretagna (...) ed il cont da Provenza, cun il sustegn da retg Henri d'Engalterra, retg Giatgen d'Aragón, ils retgs da Navarra e da Castiglia e l'imperatur Fadri II» (4); quest davos (1194–1250) è il «Federico» da noss Giovanni Netzer. Ma la Frantscha ha battì la coaliziun ed occupà il contadi da Tolosa; Giatgen ha stuì suttascriver 1258 in contract da cunfin cun la Frantscha, renunziand ad intervenziuns en quai che furmava oramai il Mezdi da Frantscha.

Mallorca

Il retg d'Aragón, sco ses collegas da lezza giada, sustegneva las cruschadas cunter pajais islamics. Perquai ha'l profità da la flauvlezza dals reginams arabs da Mallorca e València per als suttametter. El n'als ha dentant betg annectads, ma ha mess ad ir lur transfurmaziun en stadis cristians che han mantegnì atgnas instituziuns en fin al 18avel tschientaner. Pirats de Mallorca chaschunavan malsegirtad sin la ruta maritima da Barcelona vers l'Italia e l'Orient. Cunter els ha papa Grego-

ri IX (Ugolino, da la schlatta dals conts da Segni sper Roma, † 1241) incumbensà 1229 il retg da manar ina cruschada. Lur ha ina flotta catalana da var 150 navs a tenda transportà sin l'insla in'armada da var 800 chevaliers e millis infantrists. En paucs mais hani conquistà Mallorca; ils paucs avdants èn fugids. Catalans èn vegnids a popular l'insla ed han introduci il cudesch da dretg «Usatges de Barcelona». «Sunter la mort da retg Giatgen e fin a 1343 hai dà in reginam independent da Mallorca, cun las Balearas, il Rosselló/Roussillon e Montpellier (...). La curt e l'aristocrazia feudala stevan a Perpinyà, chapitala del contadi [catalan] da Rosselló, ma la chapitala natirala e mercantila dal reginam era Ciutat de Mallorca [per spagnol Palma] (...). Els Catalans immigrads e la ferma minoritad giudaica han transfurmà questa citad en in center commercial internaziunal che saveva concurrer cun Barcelona (...). Mallorca importava launa da l'Engalterra e da Maroc, spezarias, colurants e saidas da l'Orient, tgiroms e fols da Sardegna e Castiglia, aur e sclavs da l'Africa; ina part vegniva exportada vinavant, ensem cun rauba da l'insla sco ieli, figs, vin e pels-nursa» (5).

Il reginam da València

Anc pli relevanta è stada la fundaziun dal reginam da València. Giatgen ha pinà la guerra da conquista 1236 cun ina sesiun parlamentara cuminaivla da l'Aragón e Catalogna. Lur «ha'l persvas papa [Gregori IX] da pregiar la campagna sco cruschada. Igl è vegnì dal 1238 ferms rinforzs dals pajais occitans e schizunt da l'Engalterra per s'unir als chevaliers aragonais e catalans. La bloccada [da la citad da València] è durada d'avrigl en fin a la capitulaziun ils 28 da settember (...). Il retg ha stuì franar sia schuldada che leva sblundregiar; ma ils problems ils pli grevs han sa mussads cur ch'els Aragonais, che levan tegnair València per sai, han percurschì ch'i deva blier dapli Catalans per popular il pajais (...). Il retg ha confermà il dretg e la religiun dals muslims per bleras cuminanze (...). L'organisaziun da València sco agen reginam, cun atgna constituziun ed agen parlament, è stada in vair cumpromiss tranter las pretensiuns aragonaisas e las catalanas» (6). Il catalan è vegnì a dominar sper la mar ed il spagnol en la retroterra da València. Questa chapitala è creschida ad ina metropola mercantila ch'ins ha cum-

pareglià cun las citads da la Hansa tudestga. 1268 ha Giatgen creà la funcziun da «justicia de València», mediatu elegì da la populaziun urbana. Il dualissem tranter il retg ed ils represchentants dal pievel cuntrastava cun la pussanza blier pli gronda dals retgs da Castiglia. 1332 a València ha il retg catalan, sutbiadi da Giatgen, declerà a sia dunna, sora dal retg castiglian: «Noss pievel è liber e na stat betg sut il giuf sco il pievel da Castiglia; [ils Valencians] ma resguardan sco lur signur, ed eu als resguard sco mes buns vasals e cumpogns» (7).

Cristians e gidieus en Catalogna

L'uffizi da «justicia» suprem è naschì en l'Aragón, nua ch'el è cumparì l'empremta sut retg Giatgen, sco uffizi da derschader suprem del reginam suenter il retg, mediatu tranter quest ed ils nobels e tranter ils nobels sez. Era sut Giatgen han ils parlaments da Catalogna e da l'Aragón sa separads adina pli clermain. Fundamentala per l'activitad mercantila catalana è stada la cumpilaziun dal dretg maritim, elavurada a Barcelona e numnada «Llibre del Consolat de Mar»; lez document cumprova la relevanza da la giurispudenza catalana e dal commerzi mediterranean per la Catalogna, Mallorca e València. Giatgen d'Aragón n'era betg mo in grond retg, mabain er in grond cronist; el ha scrit sia autobiografia per catalan, sco in tschientaner pli tard, ma per latin, l'imperatur Carl IV da Boemia (1316–1378). Areguard la minoritad giudaica reflectescha la politica da Giatgen d'Aragón la cuntradiziun tranter ses giavisch da protegger tut ses subdits e la saida da pussanza dal papa e da ses gidanters ils paders dominicans; gia 1215 e 1217 avevan l'uestg da Tolosa ed il papa approvà il nov urden dominican per cumbatter l'eresia. 1247 ha Giatgen segirà sia proteccziun a mintga gidieu che giavischass da vegnir a star sut ses dominii. 1263 ha'l cumandà al rabin suprem da Catalogna, Bonastruc de Porta (1194–1270; «Rabi Moschè Ben Nahman» u «Ramban» u «Nahmanides») da represchentar il giudaism en ina disputaziun encunter in gidieu battegià; Giatgen ha empermess a Bonastruc ina totala libertad da pled ed ha frequentà sez la disputaziun. A l'intimaziun da reconuscher Jesus sco il Messias empermess als gidieus, ha Bonastruc replitgà: «Il profet [Jesaja] ha detg [davart il temp dal Mes-

sias] ch'in pievel na dauzia pli la spada cunter in auter e cha nagin na fetschia pli guerra. Ma dapi che Jesus è vegnì, è il mund plain violenza e rapina, ed ils cristians spondan dapli saung che tschels pievels. Per vus, signur retg, e voss chevaliers fissi segir grev da renunziar a far guerra» (8). In uestg ha lura supplitgà Bonastruc da formular sia argumentaziun en scrit; quai ha'l fatg. Sin quai han dominicans deplorà tar il papa che Bonastruc n'haja betg respectà duidamain la religiun cristiana; il papa ha lur intima Giatgen da chastiar Bonastruc. Quest è pia fugì 1267 en l'Israel, nua ch'el è mort 1270 a la riva ost dal Mar mediterranean. Giatgen è mort a València, a la riva vest, sis onns suenter.

Il catalan mantegna l'ierta

1305 ha in patg cun la Castiglia dà la regiun d'Alacant/Alicante al reginam da València. La corona d'Aragó ha conquistà auters pajais a la riva dal Mar mediterranean, furmond quai che l'istoricher catalan Joan Reglà i Campistol (1917–1973; v. nota 5) ha numnà «in Commonwealth mediterranean»; ma i vanza pauc da l'influenza iberica als pajais pertutgads, danor la survivenza dal linguatg catalan a la citad da L'Algher/Alghero (Sardegna). 1659 ha la Frantscha annectà ina sdrima da Catalogna, cun Perpinyà/Perpignan, ch'ella numna «Roussillon» (oz var 400 000 olmas). Zaragoza, chapitala da l'Aragón, dumbra oz var 650 000 olmas, pia passa la mesadad da la populaziun regiunala (1,28 milliun); l'identitad aragonaisa è uschè flauvla che l'ierta spiertala da la dinastia svanida viva vairamain mo pli nua ch'ins pleda catalan sper il linguatg predominant (franzos, spagnol u talian).

- 1) Werner Näf, *Die Epochen der neueren Geschichte. Segunda ediziun. Tom 1. Minca (List) 1970, p. 173.*
- 2) Malcolm Lambert, *Geschichte der Katharer. Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft) 2001, p. 33.*
- 3) Ferran Soldevila, *Història de Catalunya. Segunda ediziun revedida e schlargiada. Tom 1. Barcelona (Alpha) 1962, pp. 233 e 238.*
- 4) Robert Lafont, *Sur la France. Paris (nrf Gallimard) 1968, p. 103.*
- 5) Joan Reglà, *Introducció a la història de la corona d'Aragó. Segunda ediziun. Ciutat de Mallorca/Palma (Moll) 1973, pp. 22–23 e 178.*
- 6) T. N. Bisson, *Història de la corona d'Aragó. Barcelona (Crítica, ISBN 84-7423-358-5) 1988, pp. 76–77 e 93.*
- 7) Cità da: Ferran Soldevila (sco nota 3), p. 446.
- 8) Cità en: Haim Hillel Ben-Sasson (ed.), *Geschichte des jüdischen Volkes. Tom 2: Vom 7.–17. Jahrhundert. Minca (Beck) 1979, p. 212.*